

² Ця праця була опублікована уже після смерті Ю. Венеліна. (Див. Влахо-болгарские и дако-славянские грамоты, собранные и объясненные Юрием Венелиным.- СПб., 1840). Там опубліковано і пояснено 66 грамот.

5

¹ Див. передмову.

² Савельев-Ростиславич Микола Васильович (?-1851) – історик та етнограф слов'янофільського напрямку, учень історика М.П. Погодіна.

³ Див. лист 3, прим. 7.

⁴ Мурзаркевич Микола Никифорович (1806-1883) – український історик і археолог. З 1830 р. – викладач, а з 1855 р. – директор Рішельєвського ліцею в Одесі, активний член “Одеського товариства історії та старожитностей”.

⁵ Френ Християн Данилович (1782-1851) – російський історик і нумізматик, академік з 1817 р. Автор відомої у свій час праці “Ibn-Foszlan's und anderer Araber Berichte uber die Russen Alterer Zeit”.- СПб., 1823.

⁶ Ібн-Фадлан, Ахмед – арабський мандрівник і письменник першої половини X ст. у 921 – 922 рр. як секретар посольства багдадського халіфа Муктадіра здійснив поїздку через Бухару і Хорезм у Волзько-Камську Болгарію до царя волзьких болгар. Свою подорож описав у творі під назвою “Книга”.

⁷ Тригор'єв Василь Васильович (1816-1881) – російський історик-сходознавець. В 1838-1844 рр. – професор східних мов при Рішельєвському ліцеї в Одесі.

РЕЗЮМЕ

ТРАГІЧНА ДОЛЯ ВЧЕНОГО

Мазурок О. (Ужгород)

У публікації йдеться про останні, найбільш трагічні роки життя Юрія Венеліна. Обнародовані листи дозволяють дослідникам по-новому підійти до оцінки наукової спадщини нашого земляка.

ZUSAMMENFASSUNG

DAS TRAGISCHE SCHICKSAL DES GELEHRTEN

Masourok O. (Uzhhorod)

In der Publikation handelt es sich um die tragischsten Lebensjahre von Jurij Wenelin. Die veröffentlichten Briefe erlauben den Forschern neu zur Einschätzung der wissenschaftlichen Erbe unseres Landsmannes heranzutreten.

КОНФЕСІЙНА І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ВАСИЛЯ ДОВГОВИЧА

ФЕНИЧ В. (Ужгород)

У даній статті робиться спроба змалювати конфесійний і національний портрет греко-католицького священника Мукачівської єпархії періоду “національного пробудження” закарпатських русинів – Василя Довговича (1783-1849 рр.).

На тлі таких особистостей тієї доби, як мукачівський єпископ Андрій Бачинський (1732-1809 рр.) та канонік Пряшівської єпархії, “будитель” угорських русинів Олександр Духнович (1803-1865 рр.), скромна постать Василя Довговича, єдиного русина члена-кореспондента Угорської Академії Наук, тривалий час залишалася не привабливою серед

дослідників. А втім це один з найбільш “непрочитаних” і, водночас, контрверсійних діячів в історії Мукачівської єпархії ранньоновітньої доби.

Про смерть В.Довговича вперше згадали “Церковная газета” в Будапешті 1858 р., а вдруге – газета “Карпат” в Ужгороді 1880 р. У 1893 р. Євменій Сабов у своїй “Хрестоматії...” присвячує В.Довговичеві всього одну сторінку тексту¹. До не давнього часу про його поетичну і філософську творчість побіжно згадували Володимир Бірчак², Франтішек Тіхий³, Євген Недзельський⁴, Федір Потушняк, Корнило Заклинський, а серед сучасних учених –

Олена Рудловчак, Василь Микитась, Іван Кашула⁵, Дмитро Данилюк, Наталя Вигодованець.

Проте єдиним спеціальним дослідженням, присвяченим життю та діяльності Василя Довговича, по сьогоднішній день залишається ґрунтовна розвідка словацького українця Івана Мацинського⁶. Ним же опубліковано автобіографію В. Довговича та його рукописні поезії від 1832 р.⁷ Усе це і становитиме джерельну основу даної студії. Але справедливості ради слід сказати, що релігійна і етнічна свідомість “руського уніата” Василя Довговича так і залишається не відомою, хоча ще наприкінці ХІХ ст., небагатий на компліменти своїм вченим-співвітчизникам Юрій Жаткович, зазначав, що “Во мадьярськом ученом світі до тепер из Русинов найбулшу славу иміл Василій Довгович”⁸.

Конфесійна і національна ідентичність Василя Довговича, як і усіх інших уніатських священиків Австрійської монархії, формувалася в умовах Просвітництва та Романтизму, ідеї та ідеологія яких в русинське суспільство “попів і хлопів” проникали через канцелярію найславнішого єпископа Мукачівської греко-католицької єпархії – Андрія Бачинського⁹. У ході церковної політики австрійських Габсбургів, більш відомої в новітній історіографії під термінами “йосифіанство” та “февроніанство”, греко-католицька церква русинів по обидва боки Карпат набула цілком відмінного вигляду від того, якою вона була до цього¹⁰. З часом греко-католицький священик, послуговуючись формулою Івана-Павла Химки, “мав православне обличчя, римо-католицьке громадянство і просвічену австрійську душу”¹¹.

Освітня система, в якій навчалися І. Фогарашій, М. Лучкай, В. Довгович, О. Духнович та інші менш відомі священики Мукачівської єпархії у кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст., базувалася на “Системі виховання і шкільної справи в Угорському королівстві і приєднаних до нього провінцій”, більш відомої як “Ratio Educationis” Марії Терезії від 1777 р. Всі школи були поділені на: 1) елементарні, 2) латинські, 3) гімназії, 4) академії та 5) університети. Елементарні школи могли бути трьох типів: а) в селах – однокласні з одним вчителем, б) в селищах і містечках – трьохкласні з двома вчителями, в) “нормальні” – чотирьохкласні в окружних центрах. В елементарних школах навчання обов’язково велося на рідній мові з вивченням угорської та німецької мов. Формально школи виводились з-підпорядкування церкви, і мали утримуватися за рахунок “громад”, але бідність селян і байдужість поміщиків, залишали єдину реальність для шкіл і надалі залишатися в компетенції церкви і духовенства. У 1806 р. було введено новий “Ratio Educationis”.

Василь Довгович (справжнє прізвище Довганич) народився на початку березня 1783 р. в с. Золотареві Марамороського комітату в селянській

родині (кметів). Початкову освіту здобув у себе вдома (1796 р.) та в сусідньому селі Драгові у дяка (1797-1800 рр.). Так 17-річний юнак (!) закінчує початкову (елементарну) народну школу. У 1800-1803 навчальних роках він вчиться в хустській нормальній (латинсько-угорській) школі у католицького священика Яноша Терека, заробляючи собі на життя дзвонарем. Гімназію (нижчі класи) закінчує в Сиготі 1803-1805 рр. Саме на цей час (кінець 1802-1803 рр.) відносяться його перші вірші руською мовою (“Катехись в стихословіи”, поміщений в “Катехизисі” Івана Кутки 1803 р.) та на латині – “Привітання єпископу Андрію Бачинському з нагоди нового 1803 р.”¹²

Філософію (вищі класи гімназії) В. Довганич здобуває 1805-1807 рр. в одному з центрів освіти тогочасної Угорщини – Варадині (Orbdea). Тут він заробляє на життя репетиторством, закохується у свою ученицю, пише їй на угорській мові палкі вірші (є підстави думати, що до 1806 р., коли угорську мову починають вивчати як предмет у всіх школах, В. Довганич її не знав), але батьки дівчини не дозволяють їм продовжувати відносини, і 25-річний юнак перериває навчання у Варадині. Продовжує свою науку вивченням богослов’я у Трнаві (1807-1809) та Ужгороді (1809-1811 рр.). На великодні свята 1811 р. помічник мукачівського єпископа Михайло Брадач висвячує 28-річного Василя Довганича на священика, який одружився перед тим на дочці ужгородського пароха Івана Ляховича – Ганні¹³.

У молодості захоплювався клірик В. Довганич малюванням, літературою, музикою, але після одруження заспокоєння своїй душі шукав тільки в останній. Та поки на став священиком понад усе любив поезію. Саме завдяки їй отримав визнання та посаду приватного вчителя у баронів Перені в Сиготі. Поетичний талант молодого В. Довганича приніс йому визнання і у Варадині: він був допущений в дім каноніка Олексія Почія (майбутнього мукачівського єпископа) та каноніка Й. Реталлера, в якого навчаючи його двоюрідну сестру, провів, як згадував пізніше, найщасливіші дні свого життя. Поетичні здібності забезпечили В. Довганичу шану і визнання від каноніка і титулярного єпископа Чакі під час навчання у Трнаві, а також в Ужгороді, – за панегірик на смерть єпископа А. Бачинського, на дошці смутку про якого він написав: “Я віддав Богу життя, Церкві – працю, серце – народові”. Та потяг до філософії І. Канта у Варадині і Трнаві поступово витісняють поезію. Для цього у Трнаві він починає вивчати німецьку мову. Вже будучи парохом у Довгому він надав перевагу системі Фіхте, а згодом Шеллінгу. На вивчення класиків німецької ідеалістичної філософії В. Довганич потратив майже десять років. Крім того, він любив антропологію і фізику.

Професійна кар’єра священика В. Довганича розпочалася щойно з весни 1811 р., коли його

призначили парохом на рідну йому Мараморошину – с. Довге. Спочатку він був катехитом (учителем), у 1812 р. став окружним нотарем, а з 1813 р. – виконував функції замісника архідиякона. Вдячним парафіянам зобов'язаний своїм новим прізвищем – Довгович. У 1818 р. його обирають членом консисторії в Сиготі, а 1822 р. – консисторії Марамороського комітату. За 13 років пастирства у Довгому він побудував кам'яну церкву, до парафіяльного будинку прибудував підвал, стайню, флігель. У 1823 р. його відвідав граф Йосиф Телекі. У сусідніх селах Задне і Березники, також побудував кам'яні церкви¹⁴.

Навесні 1824 р. його призначають парохом у село Великі Лучки Березького комітату, а восени того ж року, очевидно не без підтримки єпископа О.Почія, він стає помічником заступника мукачівського архідиякона. Цю функцію здебільшого виконував сам, як при Андрію Кутці – пароху і тогочасному заступнику мукачівського архідиякона, так і при його наступникові Петрові Петрецькому, будучи їхнім, то помічником, то адміністратором. Цього ж року В.Довгович стає асесором Мукачівської єпархіальної консисторії. Тут він завершив будівництво занедбаної мурованої церкви за три роки і вже 1827 р. проводив у ній богослужіння. Із парафіяльної землі зробив новий сад, і на власні кошти засадив його різними сортами фруктових дерев¹⁵. Після переїзду в Лучки, парафіяни Довгого клопотали перед керівництвом єпархії про його повернення.

Хоч парафія у Лучках була багата, та інтереси В.Довговича зосереджувались, як і завжди, на іншому. Саме в цей час на сторінках часопису “Tudomány Gyűjtemény” він публікує “Замітки про етнографію як науку”, яка з'явилася 1824 р. як відгук на працю словака Яна Чапловича (пом. 1847 р.) “Etnográfio Ertezékes Magyar Országrol” про русинське сільське життя, що вийшла друком у Відні 1822 р. “За честь деяких народів (малися на увазі принизливо охарактеризовані Я.Чапловичем русини і румуни – авт.), пише В.Довгович, я готовий бути сміливим і захищати їх не тільки від одного віденського автора”¹⁶. Тут же у 1827 р. він пише свою історичну працю про А.Бачинського.

З дружиною Ганною Ляхович намагався жити у злагоді, хоча вона завжди жалкувала, що вийшла за нього заміж. У Довговичів народилося восьмеро дітей, з яких живими залишилися лише троє: Катерина, Юлія та Антон. В родинному житті Довговичів у цей час сталася трагедія: 1825 р. вони поховали сина Адама, який помер від ангіни. Його втрату особливо важко переносив батько. Будучи “розумом схожим” на нього, він готовий був, щоб замість нього померли всі інші діти, разом з дружиною та її майном. Сину В.Довгович влаштував пишні похорони з музикою і хоругвами, якого ховали багато священників. На надгробку батько зробив

синові надпис: “Тут похоронена радість і надія Довговича – син його Адам, 1825”¹⁷.

3 січня 1827 р. ужгородський парох Іван Ляхович, тесть В.Довговича, просить єпископа звільнити його від виконання пастирських обов'язків, бо він уже 40 років вірно служить Церкві і народу. 23 лютого консисторія розглянула прохання І.Ляховича і призначила йому річну пенсію в розмірі 300 флор. На вакантну посаду пароха в Ужгороді подають заяви Василь Довгович, Михайло Лучкай (тогочасний консисторіальний нотар, батько якого Михайло Попп, служив тоді дяком в Лучках у В.Довговича) та Іван Зомборій, севлюшський парох і намісник¹⁸.

З етноконфесійного погляду Ужгород у той час (станом на 1840 р.) нараховував всього 810 будинків, в яких проживали 2850 римо-католиків, 2 тисячі греко-католиків, 624 жидів, 428 реформатів (кальвіністів), 96 лютеран та 51 православних¹⁹. Уже хоча б тому, що із 6049 мешканців міста лише 2 тисячі були вірниками східного обряду, який, як відомо, лежав в основі руської етнічної ідентичності, Ужгород не міг стати центром національного відродження угорських русинів. Проте, як єпархіальний центр Ужгород підходив більше, ніж Мукачів, своїм розташування ближче до метрополій тогочасного культурного життя Угорщини. Очевидно саме через цю причину Ужгород приваблював і літературно обдарованого священника В.Довговича, та й не тільки його одного.

Але 28 лютого 1827 р. консисторія вирішує доручити адміністрацію ужгородської парафії з 1 березня М.Лучкаю²⁰. Наївно буде вважати, що В.Довгович, як і будь-який інший священник, хто був би на його місці, з цією поразкою легко змирився. Хоча, коли 1827-1828 рр. розгорівся скандал через майно між дяком М.Поппом та його зятем, місцевим сільським учителем Деметрієм Матяцким, В.Довгович підтримав сторону батька Михайла Лучкая²¹. Перебравши парафію після інвентаризації 12 вересня 1828 р. М.Лучкай просить консисторію повернути йому книги і деякі речі від В.Довговича, як спадкоємця майна покійного І.Ляховича через свою дружину Ганну²².

Ображеного В.Довговича навесні 1828 р. (після попереднього погодження його кандидатури з графом Шенборном, який, як власник майже цілого Березького комітату, в Мукачеві мав право інвестиції – іменувати священника на парафію як патрон²³), консисторія призначає парохом Мукачева і одночасно дійсним заступником архідиякона. У той же час відомо, що В.Довгович був кандидатом на каноніка Мукачівської капітули, але, як він сам писав, один впливовий його противник, з помсти, намагаючись повернути свій борг, з усіх сил перешкодив йому²⁴. Не важко здогадатися, що цим

“впливовим противником” міг бути саме М.Лучкай. Втім, як ми ще не раз переконаємося в тому, що до своєї професійної церковної кар’єри В.Довгович ставився загалом легковажно, хоча в цілому не був байдужим до того, в якій парафії йому служити.

Переїхавши до Мукачєва лучківські парафіяни просили у керівництва єпархії повернутого його назад. З огляду на існуючу церковну структурну ієрархію в тогочасній Мукачівській єпархії дана посада була найвищим досягненням В.Довговича як священика. Рішення перейти “із заможнішого бенефіціями (села Лучки) у бідніший (Мукачів)”, очевидно для В.Довговича було не легким, незважаючи навіть на його загалом (принаймні так здається на перший погляд), індиферентне ставлення до пастирської діяльності в кращих парафіях. Аргументу, мовляв він так поступив тільки тому, “щоб зробити щось у цій метрополії русинів” розміром 320 на 85 кроків, не достатньо. Відома байдужість В.Довговича як священика до парафіяльних прибутків та родинного достатку, компенсувалася, як відомо, зрозумілим піклуванням про сім’ю його дружиною. З іншого боку, внаслідок тривалого запустіння мукачівська парафія перебувала в занедбаному стані через розпорочені раніше бл. 9 тис. флор., не кажучи вже про запустілу церкву і школу.

Втім В.Довгович знайшов спільну мову з парафіянами, швидко здобув їх довіру. 8 вересня 1829 р. новий парох заклав камінь у фундамент і освятив місце під будівництво величної базилики – нинішнього Успенського собору в Мукачєві²⁵. Він також виклопотав у свого давнього патрона ще з варадинських шкільних років, а зараз мукачівського єпископа Олексія Почія, 6 тис. флор. на відбудову мукачівської школи та утримання вчителів, опустілу колишню резиденцію єпископів, яка вже 50 років взагалі не використовується, а за власні кошти поновив парафіяльний сад, висадивши біля 200 фруктових дерев та 160 виноградних кущів²⁶. Як він сам зізнавався, на протязі 3-х років зробив більше, ніж його попередники за 30.

Та очевидно В.Довгович був кращим господарем для Церкви, ніж для себе. І хоч парафіяльні, окружні та навіть єпархіальні протоколи свідчать, що як парох, і як заступник архідиякона він був винахідливим, все ж до сільськогосподарських робіт особливого потягу не мав, а парафіяльні прибутки взагалі збирав недбало, за що його завжди сварила дружина²⁷.

Крім того, будучи поважним і авторитетним серед мирян, В.Довгович займав певні чільні громадські посади, як наприклад, засідатель суду в Марамороші (1822 р.), Берегу (1825 р.), Унгу (1830 р.). Коли ж працював у Довгому, був також членом консисторії Марамороського вікаріату, а 1828 р. засідателем єпархіальної консисторії в Ужгороді. Та з

усіх титулів, як він сам пише у своїй автобіографії, член-кореспондент Угорської Академії Наук, йому найбільше подобався²⁸.

17-24 лютого 1831 р. на першому засіданні Угорської академії наук було оголошено склад 6-х академіків і 20-х членів-кореспондентів. Серед них і Василь Довгович. Очевидно він мав бути в Будапешті, оскільки з листа до секретаря академії від 2 листопада 1831 р. перший русин-академік скаржиться, що не має грошей навіть для поштових витрат (sic), тому статті відсилає людьми, що їздять на щорічний ярмарок²⁹. Наразі важко повірити у те, що парафіяльному священику в Мукачєві, “де люди заробляють і платять добре”, як він сам необережно зізнавався в автобіографії, було не під силу зібрати кошти “навіть для поштових витрат”.

Та попри все слід констатувати, що у В.Довговичеві помер не лише селянський син з його любов’ю до землі, “хоч селянин часто бунтував у ньому”³⁰, але так і не народився справжній священик. У своїй автобіографії він писав з цього приводу: “Людина при своєму таланті зробила б незрівнянно більше на користь літератури, якби не: а) був обтяжений дружиною і дітьми; б) був на парафіях вкрай занедбаних. Насправді, на протязі 20 років ні разу не мав я відпочинку від турбот про будівництво церков або про інше будівництво; в) якби міг мати бібліотеку та зв’язки з ученими; г) якби мав з боку свого керівництва таку прихильність, яку я відчуваю з боку капітулярного вікарія І.Чурговича, і яку він мав би і надалі, якби він знаходився на такому ступені, щоб міг бути повноправним Меценатом; д) якби не був занепокоєний багатьма справами, зокрема в Мукачєві, де зайнятий або службовими справами, або тягарем відвідувачів (маючи справу з нерозумними людьми) – це Содом, від якої звільнитися є першочерговим завданням”³¹.

Дивно, але хіба не першочерговим завданням будь-якого парафіяльного священика, навіть, коли він “при своєму таланті” та ще й академік, є піклуватися про життя вірних у “Божій Церкві”? Випадок із В.Довговичем, вказує на те, що він був вкрай незадоволений своїм “рядовим” становищем парафіяльного священика. У 28-річному віці, коли він 1811 р. робив вибір на користь одруженого священика, представника “білого” духовенства, не міг не знати, що “не обтяженими дружиною і дітьми”, можуть бути лише “чорне” духовенство, але ідея постригтися у ченці, тобто прийняти целібат, його не надто приваблювала. Отже, обравши ідентичність одруженого священика, В.Довгович наперед мав розуміти, що буде “обтяжений дружиною і дітьми” та “мати справу з нерозумними людьми”.

Що ж до скигління, що “був на парафіях вкрай занедбаних”, слід сказати, що були в Мукачівській єпархії і значно в гіршому стані парафії, ніж ті, де

служив В.Довгович – в Довгому, Лучках та Мукачеві. Станом на 1806 р. ці парафії виглядали таким чином: 1) парохом у Довгому був Теодор Ляхович; парафія мала філії у Броньці і Сухому; кількість парафіян греко-католиків налічувала 1049, з яких урбаріальними кріпосними селянами були лише 111, батраками 42 і підбатраками 21; 2) парохом у Великих Лучках був Петро Кубинський; кількість парафіян греко-католиків налічувала 1315, з яких урбаріальними кріпосними селянами були лише 172, батраками 10 і підбатраками 13; 3) парохом у Мукачеві був Андрій Кутка; парафія мала філії у Підгороді і Варах і Паланці; кількість парафіян греко-католиків налічувала 1418, з яких урбаріальними кріпосними селянами були лише 168, батраків 43, підбатраків 45³². Отже, з огляду на конфесійний та економічний стан парафій, в яких служив В.Довгович, вони, хоч і могли бути “занедбанними”, як і загалом ціла Уніатська Церква до терезіанських та йосифінських реформ, проте парафіяни аж ніяк не були бідними.

Відомо, що у 1832 р. В.Довгович зібрав усі свої поетичні твори в один збірник “*Poemata Basilii Dohovits*”. Із всіх 190 віршів, 131 були написані латинською мовою, 41 – угорською і лише 18 – руською мовою. Це вказує на те, що конфесійна і національна ідентичність автора зводилася до формули – “католик за віросповіданням, угорець за національністю та русин за походженням”. Як бачимо, латинські поезії займають у збірнику 2/3 всього поетичного доробку автора. Серед угорських русинів поширенню латини сприяла передусім Трнавська семінарія, в якій з 1701 р. навчалися уніатські клірики з Мукачівської єпархії. Ще у 1704 р. примас Угорщини, кардинал Леопольд Колоніч виділив для кліриків східного обряду stipendii у розмірі 20 тис. флор. в рік, мотивуючи тим, що “греки ставляться з недовірою до латинників та їхнього вчення”. У Трнаві навчалися і мукачівські єпископи XVIII ст. – Георгій Бізанцій, Симеон Ольшавський, Гавриїл Блажовський, Михайло Ольшавський та Андрій Бачинський³³.

Свої поезії В.Довгович упорядкував у вісім циклів, назвавши їх за місцем навчання та священнослужіння: сигетський, варадинський, трнавський, ужгородський, золотарівський, довжанський, лучанський та мукачівський. Хронологічно вони охоплюють 1800-1832 рр. і можуть бути поділені на: 1) написані в роки навчання – 1800-1811 та 2) період душпастирства – 1811-1832 рр. За роки навчання В.Довганіч написав 168 із 190 всіх своїх поезій. З них – 130 латиною, 34 угорською і лише 4 – руською мовою³⁴. Переважання латинської мови у віршах цього періоду в житті і творчості молодого клірика не випадкове, адже це була мова викладання у Варадині, Трнаві та Ужгороді, а також мова офіційного письмового спілкування між греко-католицькими

священиками. Разом з тим, це реформоване покоління уніатського духовенства культурно рівнялося вже на угорських священиків-латинників, у зв'язку з чим, починаючи від сигетського (1805 р.) і варадинського (1806 р.) періодів В.Довганіч прагне писати і тогочасною угорською літературною мовою. Будучи уже священиком у Довгому, Лучках та Мукачеві автор написав усього 22 вірші, серед яких 14 – руською мовою, 7 – угорською і на латинській мові лише один³⁵. Однак, саме напередодні “національного відродження” закарпатських русинів, котре розпочалося з нової генерації національних “будителів” на чолі з Олександром Духновичем, перебуваючи у “метрополії русинів” – Мукачеві, В.Довгович поступово відходить не просто від руськомовного віршування, що характеризує його як русина за ідентичністю, а й взагалі від поезії.

Для більш повного розуміння конфесійної та національної ідентичності Василя Довговича, коротко зупинимось на характеристиці його віршів. Під час навчання в Сиготі (1800-1805 рр.), натхненний директором школи Інокентієм Шимоновичем, він написав усього три вірші на латині. У вірші-привітанні мукачівського єпископа Андрія Бачинського, В.Довганіч пише, що “грецька віра дала початки життя, але латинська муза, захищаючи далі поведе”³⁶. Не буде перебільшенням, коли сказати, що цієї життєвої аксіоми марамороський клірик дотримувався до кінці своїх філософсько-богословських студій. Очевидно у словах Довговича закладено обрядовий синкретизм, тобто “грецьку віру”, яка “дала початки життя”, слід примножувати надбанням латинської традиції, котра “захищаючи, далі поведе”.

У Варадині (1805-1807 рр.) В.Довганіч вивчає філософію і вчительює у домі католицького каноніка Матвія Реталлера, де закохується у подругу своєї вихованки, 17-річну сироту головного нотаріуса Бігарського комітату, Агнесу Візер. Саме їй він завдячує, як зізнається пізніше, “оволодінням угорською мовою”³⁷. За цей час В.Довганіч написав 36 поезій (30 – латинською і 5 – угорською мовою). Вірші присвячені і адресовані переважно вищим церковним особам Варадину і Мараморошу: каноніку Олексію Почію (майбутньому мукачівському греко-католицькому єпископу), генеральному вікарію Самуїлу Вулкану (майбутньому варадинському греко-католицькому єпископу), варадинському римо-католицькому каноніку Матвію Реталлеру, варадинському каноніку Франціску Галлеру, варадинському римо-католицькому єпископу Франциску Міклоші та варадинському уніатському каноніку Яношу Сіладі. Єдиний, хто з презирством “оглянув подерту одягу” молодого клірика, це римо-католицький канонік, заступник ректора Варадинської гімназії Янош Васс³⁸.

Закохання у вродливу угорку не могло бути єдиною причиною появи у В.Довганича віршів угорською мовою. Варадин був тоді угорським містом і молодий поет певно захопився і угорським націоналізмом: він читає і наслідує згодом у своїх віршах популярного тоді угорського поета Міхая Чоконаї Вітеза (пом. 1805 р.)³⁹. На той час бути “русином за походженням” і “угорцем за національністю”, було цілком природним явищем. Михайло Балудянський, який теж учився у Варадині в кінці XVIII ст., до кінця свого життя вважав себе угорцем за національністю, і на православ’я перейшов лише перед смертю у 1847 р.⁴⁰ Проте зміна конфесійної ідентичності не обов’язково веде до зміни національності. Угорського впливу під час навчання у 20-х роках XIX ст. в Ужгороді зазнав і О.Духнович, який писав у своїй автобіографії, що тоді він вірив у те, “що крім мадярів немає нікого на світі” і, що “Extra Hungariam non est vita” (“крім Угорщини немає життя”)⁴¹.

В.Довгович, як і всі інші “національні патріоти” доби Романтизму, поступово відходить від формальностей латинського віршування. Так, у вірші, присвяченому каноніку О.Почію 1806 р., гімназист філософії писав, що тут у Варадині “співають то рідною, то нашою мовою, то латинського народу”⁴². Що розумів В.Довганич під “рідною” і “нашою” мовою важко казати. Можливо під “нашою” і малася на увазі угорська мова. Що ж до віршування руською мовою на початку XIX ст., то вона мала місце лише у єдиному вірші будапештського цензора слов’янських книг, майбутнього першого пражського греко-католицького єпископа Григорія Тарковича у 1805 р.⁴³

У трнавсько-золотарівський період 1807-1809 рр. (маються на увазі і канікули в рідному с.Золотареві під час навчання у Трнаві), В.Довганич написав 73 вірші, з яких 71 – латинською і лише по-одному на угорській та руській мовах. Як відомо, у той час Трнава була столицею словацького католицького просвітництва. Станом на 1809-1810 навчальний рік у Трнавській семінарії студювали 30 кліриків з Мукачівської єпархії⁴⁴. Щоправда з іншого боку, ці молоді руські семінаристи відчували у Трнаві і впливи початків словацького національного відродження, пов’язаного з такими іменами як мовознавець Антон Бернолак, канонік Юрай Палкович та поет Ян Голлий, і розуміли, що духу їхньої Церкви більше відповідає слов’яно-руська мова, свідченням чого є вірші тогочасних семінаристів Андрія Вальковського (1807 р.) та єдиний вірш В.Довганича “На день іменин ексцеленції Андрія Бачинського, 1808 р., присланий від мукачівських вихованців” у Трнаві⁴⁵.

За тематикою три вірші із 71, присвячені вищому церковному керівництву, серед якого – генеральний вікарій естергомської архієпархії Йосип Ключ,

естергомський архієпископ, примає Католицької Церкви Угорщини, принц Амбросіо та ін. Хоча як і до цього часу, у Трнаві В.Довганич про саму Католицьку Церкву і духовенство був низької думки. У вірші “Моральне обличчя вихованців Трнавської семінарії” (1809 р.) з цього приводу писав: “Хто б ти не був, що намагаєшся пізнати людську заздрість, то іди до домів духовенства і до монахів. Ця чорна юрба, що тільки побачить, заздрить, і навіть якщо хочеш бути добрим, але не можеш”. Тому серед звичай кліриків у семінарії поет наголошує на фарисействі, святотатстві, ненависті, лицемірстві, зарозумілості, заздрості і навіть гомосексуалізмі⁴⁶. Однак, в цілому селянський син, який готувався стати священником тієї ж Католицької Церкви, у своїй поезії намагається пристосуватися до ідентичності кліру, при цьому не вип’ячуючи свого плебейського походження.

На протязі навчання в Ужгороді (1809-1811 рр.) В.Довганич написав 30 віршів, з яких на латині – 19, угорській мові – 9 і 2 – руською мовою (культовий і вітальний). Тут варто наголосити на тому, що великий вплив на конфесійну і національну ідентичність В.Довганича у цей час справила смерть єпископа Андрія Бачинського (1809 р.), з іменем якого пов’язувалася ціла епоха релігійно-культурного просвітництва в Мукачівській єпархії. Після смерті А.Бачинського в єпархії розгорілася боротьба між двома претендентами на єпископський престол – генеральним вікарієм Іваном Куткою (якого своїм наступником хотів бачити покійний владика) і пражським вікарієм Михайлом Брадачем (кандидатуру якого підтримували вищі церковні кола Угорщини, Надвірна Канцелярія, австрійський уряд і певною мірою Римський Престол). І хоч тимчасово перемогу здобув М.Брадач, він все рівно до смерті І.Кутки (1812 р.) підпорядковувався генеральному вікарію, і лише після виконував функції “єпископа” будучи так і не затвердженим Римом до своєї смерті 1815 р. За цей час в угоду угорцям він знову увів до Ужгородської богословської семінарії латинську мову викладання замість руської, введеної А.Бачинським⁴⁷.

Та насправді ні М.Брадач, ні тим більше І.Кутка в цілому не задовольняли Угорську Надвірну Канцелярію та керівництво Католицької Церкви в Угорщині. Тому церковна і цивільна влади дають згоду на призначення мукачівським єпископом румуна з с.Кокад Олексія Почія, який останні 16 років був каноніком Варадинської греко-католицької єпархії. Описуючи обставини призначення “стариків” на посаду мукачівського єпископа О.Почія 1816 р. (у 63-х річному віці) та пражського єпископа Григорія Тарковича 1818 р. (у 64-х річному віці), Олександр Духнович писав: “Милостива вища канцелярія у своїй думці виражала, що обидві особи

(А.Кутка та М.Брадач – авт.), запропоновані його імператорсько-королівською величністю, наділені такими якостями і даруваннями, що вони, якщо будуть призначені в єпископи, виконання у всіх відношеннях своєї важливої і високої посади обіцяє тільки сприяти благу як церкви, так і держави, і особливо ж зміцненню і продовженню миру, злагоди і справжнього з'єднання між Греками і Латинниками, послідовниками однієї і тієї ж католицької релігії, – миру, не без шкоди для суспільства, порушеного в часи Бачинського і покійних вікаріїв Кутки і Брадача, відновленого лише завдяки рятівних заходів⁴⁸.

Смерті владики А.Бачинського ужгородський семінарист присвятив три вірші. У висліді подій, що сталися після цього, В.Довганич підтримав кандидатуру наступника А.Бачинського, про якого у вірші “Суперечка голосуючих за Кутку”, звертався до нього – “О Атланте! Ти небо, призначене русинам...”⁴⁹. Та смерть А.Бачинського і закінчення навчання В.Довганича, знаменують собою кінець церковно-культурного відродження в Мукачівській єпархії, яке мало місце на зламі XVIII-XIX ст.

Ідентичність типу “русин за походженням, угорець за національністю” переважають у майже 30-ти річного ужгородського семінариста. Це яскраво видно на прикладі віршів, одного, присвяченого дочці ужгородського пароха і заступника архидиякона Івана Ляховича Ганні в листопаді 1810 р. (яка ще не стала на той час його дружиною), написаного по-угорськи, а іншого – її батьку руською мовою, що відповідало його конфесійно-національній ідентичності як священника, сформованого за часів єпископа А.Бачинського. Проте вже її братам, так само як і ставилась п'єса в семінарії на третьому році навчання 1811 р. – угорською мовою⁵⁰.

Враховуючи той факт, що все своє життя В.Довгович був незадоволений своїм сімейним станом та місцем парафіяльного священника, обтяженого щоденними дріб'язковими проблемами, важко зрозуміти, чому десь на зламі 1810-1811 рр. схильний до целібату та обдарований літературним талантом семінарист, вирішує одружитися з дочкою священника, а не, скажімо, з подібною своєму соціальному походженню селянкою, чи прийняти чернечий постриг та присвятити себе або церковній кар'єрі, або літературі та наукам?

Отже, за період навчання в Сиготі, Варадині, Трнаві та Ужгороді Василь Довганич написав усього 4 поезії руською мовою, тоді як 77,40 % віршів на латині, а 20,20 % – угорською мовою⁵¹. Чи є це свідченням відсутності у молодого клірика руської свідомості, важко стверджувати, оскільки наступний період його пастирської діяльності в якості зрілого священника, переконує нас якраз в іншому.

Будучи парафіяльним священником на рідній Мараморошині (у Довгому) 1811-1824 рр., В.Довгович

зовсім відходить від латинського віршування. Протягом цього періоду він написав 21 вірш, з яких 6 – угорською мовою, один – латинською (на честь інтронізації 8 листопада 1817 р. мукачівським єпископом румуна О.Почія, “в знак синівської шани духовенством сусідньої дієцезії”, що було швидше даниною варадино-трнавсько-ужгородській офіційній традиції писати латиною, ніж правилом – авт.), решту 14 – руською мовою, близькою до народно-розмовної мови у своїй парафії та околицях, а не до слов'яно-русської, якою писали руські семінаристи у Трнаві. Такою мовою як В.Довгович писали у той час священники Іван Югасевич та Іван Ріпа⁵². Тематика довжанської поезії – світська, за винятком єдиного латиномовного вірша, присвяченого О.Почію.

Знайомство з О.Почієм ще з варадинських часів В.Довговичу як парохи-початківцю ніяких переваг не давало. 63-х річний єпископ взяв собі в помічники 1817 р. незнайомого Михайла Лучкая (який спочатку вів архів і консисторіальну бібліотеку, а з 1818 до 1827 року був секретарем єпископа, а, зважаючи на вік владики, насправді управляв єпархією⁵³, що затримало на якийсь час дух традицій А.Бачинського), а не, скажімо, давно знайомого В.Довговича. Останній ще 1813 р. став окружним нотарем і заступником архидиякона, обов'язки яких виконував аж до весни 1824 р. Для В.Довговича, якого більше у цей період цікавила філософія Фіхте і особливо Шелінга, звичайне життя сільського священника – “habitus” і “praxis”, не влаштувало. Проте для дочки ужгородського пароха Ганни Ляхович, саме парафіяльні утіди та прибутки від них, становили сенс усього попадівського життя. У зв'язку з цим, родинне життя В.Довговича після одруження так ніколи і не склалося⁵⁴.

Відхід від поезії у довжанський період В.Довгович продовжив перебуваючи 1824-1828 рр. на парафії у Великих Лучках, де пише всього два вірші, якими і завершує свою поетичну творчість. Швидше за все “Ремата...” Василя Довговича була укладена внаслідок холери 1831 р. Як зізнавався сам автор, його твори “не є бездоганні, рясніють помилками, написані в молодості і упорядковані в старості (хоч на 1832 р. йому виповнилося всього 49 років – авт.), не надруковані, бо не були гідними; це лише поетичні забави, якими автор хотів здобути собі не публічну славу, а тільки пам'ять у своїх”⁵⁵. Залишило це щире самокритичне зізнання автора 190 поезій без коментарів, зауваживши лише, що вони ніяк не впливали на формування національної ідентичності церковної греко-католицької інтелігенції Мукачівської єпархії, не кажучи вже про сільське руське населення.

З переходом М.Лучкая у 1829 р. до італійського міста Лукки новим “фаворитом” кволого єпископа О.Почія стає директор Ужгородської гімназії Іван

ування. ц, з яких на честь им еписої шани швидше кій офі- м – авт.), ародно-, а не до наристи ли у той 2. Тема- ком еди- .Почію. их часів переваг омични- сий спо- аз 1818 важаю- хією⁵³, й А.Ба- В.Дов- м нота- си яких говича, я Фіхте ого свя- вувало. ни Ля- від них, життя. та після

В.Дов- рр. на а вірші, Швид- та була вся сам помил- тарості років – е лише собі не . Зали- ра 190 то вони ої іден- ігенції льське

ського ископа зії Іван

Чургович, якому зі словами – “...в Твоїй особі вся наша надія!”, В.Довгович присвячує угорською мовою вірш на честь призначення його 18 липня 1831 р. капітулярним вікарієм⁵⁶. Та сподівання В.Довговича, як і самого М.Лучкая, знайомих від 1827 р., не виправдались і вони обидва перейшли в опозицію до капітулярного вікарія, який після смерті О.Почія (1831 р.) фактично управляв єпархією до призначення у 1837 р. новим мукачівським єпископом Василя Поповича (1837-1864 рр.)⁵⁷.

Чи не єдиним достовірним джерелом при вивченні останніх років життя В.Довговича в Мукачеві, є відомості, написані про себе від 20 серпня 1840 р. на прохання Угорської академії наук. У 1836 р. В.Довгович одвоїв. Як він писав з цього приводу: “з колишньою дружиною Анною Ляхович, як це личить подружжю, тихо і мирно жив 25 років. Дітей своїх виростив і виховав чесно. Дві дочки стали попадями, син закінчує богословську семінарію”⁵⁸. Насправді ж мукачівський парох трохи злукавив. Парафіяни Мукачева 1838 р. подали консисторії прекрасне визнання і похвальне свідчення про пастирську діяльність В.Довговича⁵⁹. Втім звичайне буденне життя парафіяльного священика в “метрополії русинів”, було більш складнішим, ніж описано вище.

У той час, як 1833 р. Угорська Надвірна Канцелярія вводить у всі установи угорську офіційну мову, парох церкви св.Варвари у Відні (т.зв. “Barbareum”), греко-католицький священик Мукачівської єпархії Іван Фогарашій (пом. 1834 р.) публікує у австрійській столиці “Русько-угорську граматику...” та розвідку на тему взаємо-запозичень в угорській мові із слов’янських мов. Оскільки висновки віденського уніатського священика не вписувалися в схему угорського націоналізму, консисторія Мукачівської єпархії вирішує 29 листопада 1833 р., що ні вона, ні підпорядковані їй вірники з автором не згодні. В даній єпархії метричні книги уже ведуться угорською мовою (цього вимагав закон від 1833 р. – авт.), від дяковчителів (канторів) вимагається знання угорської і навчання в сільських школах на угорській мові⁶⁰. Рішення мукачівської консисторії уже 12 грудня 1833 р. було опубліковано в угорській пресі. Така політика головуючого на засіданні консисторії І.Чурговича викликала засудження з боку В.Довговича та М.Лучкая.

Разом з тим, були у капітулярного вікарія і добрі наміри, до реалізації яких мимоволі виявився причетним і мукачівський парох. 20 квітня 1833 р. до Ужгороду нелегально завітав російський емігрант, учасник декабристського руху, музикант Костянтин Матезонський. І.Чургович приймає його диригентом хору при кафедральному соборі, але вимагає документів з попереднього місця роботи в Перемишлі. Дістатися туди нелегал К.Матезонський без

документів так само не міг, і тоді влітку 1833 р. притулок йому надає шанувальник музики мукачівський парох В.Довгович. Він же і звертається до капітулярного вікарія І.Чурговича з листом, “чи дістане повасу (дозволу) Матезонський без паспорта, чи ні, бо в Галичину його не пропустили”. Зрештою восени 1834 р. К.Матезонський отримує лист-запрошення на посаду хор-диригента в Ужгороді⁶¹.

Але не зважаючи на це, стосунки між В.Довговичем і І.Чурговичем ставали дедалі напруженішими. Іншої форми протесту як поширювати пасквілі на капітулярного вікарія мукачівський парох не знайшов. Однак, підозри керівництва консисторії, як виявилось згодом, більше падали на попереднього “фаворита” єпископа О.Почія – Михайла Лучкая. З січня 1836 до квітня 1837 року над М.Лучкаєм велось дисциплінарне слідство, яке він з гідністю витримав. 27 квітня 1837 р. М.Лучкай принизливо перепрошував консисторію, що він “є козля жидов, котре приноситься за гріхи всіх”, і вимушений був перестати ходити на засідання капітули. І лише 22 березня 1838 р. на засіданні консисторії виявилось, хто був справжнім автором і поширювачем пасквіля. Написаний рік або два перед тим, пасквіль висміював капітулярного вікарія І.Чурговича, каноніків Стефана Андруховича і Теодора Чопея, членів капітули і кліру. На засіданні консисторії адміністратор парафії в Улич-Криві та мукачівський співробітник, а отже, помічник тамтешнього пароха, Андрей Баранкович, зізнався, що насправді пасквіль на вище керівництво церкви писав і поширював у єпархії Василь Довгович. Після проведення слідства, свідчення А.Баранковича про авторство пасквіля чи пасквілей В.Довговича підтвердилося⁶².

Таким чином, консисторія на своєму засіданні 22 березня 1838 р., під головуванням уже нового єпископа, уродженця Великих Ком’ят Угочанського комітату, а до того пряшівського каноніка, Василя Поповича, реабілітувала опального до цього часу М.Лучкая. Не вимушеним свідком цього інциденту мусів бути Олександр Духнович, який протягом 1837-1843 рр. при єпископові В.Поповичу виконував ті самі функції, що і М.Лучкай колись при О.Почію. Що ж до В.Довговича, то з 1838 р. і до кінця свого життя він був у немилості, як І.Чурговича, так і нового єпископа В.Поповича. Не найкращими, очевидно, були і відносини з М.Лучкам.

Становище мукачівського пароха ще більше ускладнилося після того, як він звинувачувався цивільною владою у підбурюванні своїх вірних селян проти графа Шенборна, виступав їх заступником на суді проти нього, вів акцію у Відні через якогось священика проти мадяризації, підбурював селян Ботраді, щоб захопили частину землі від Шенборна. Словацький дослідник Корнило Заклинський наводить донесення до віденської поліції

від 30 листопада 1840 р., в якому фігурують імена В.Довговича та М.Лучкая, як такі, що підтримують незадоволених селян, бунтують їх на виступи проти поміщиків. Відомо також, що В.Довгович доносив і на самого єпископа В.Поповича, що той є русофілом, у зв'язку з чим, дещо пізніше 1845-1847 рр. поліція тримала єпископа під суворим наглядом⁶³. "Роль палкого захисника селянських мас" помітна і у віршах В.Довговича, проте як ця революційна "філософія бунту" узгоджувалася з його священницьким станом, наразі пояснити важко.

Разом з тим, В.Довгович звинувачувався церковною владою у не відповідному виконанні своїх безпосередніх пастирських обов'язків, систематичному порушенні релігійних практик під час відправлення обряду одруження, не проведенні суботніх і недільних богослужінь. Подібні проступки згідно церковних канонів, як відомо, караються позбавленням священника його сану (суспендії). Виступаючи на свій захист перед вищою судовою церковною інстанцією в Естергомі, В.Довгович пояснював свої дії зайнятістю в школі. Не виключено, хоча й не доведено, що звинувачення проти тогочасного мукачівського пароха висував згадуваний нами Ян Чаплович, який, з одного боку мав особисту зацікавленість звести рахунок із своїм давнім "чорним рецензентом", а з іншого, захищаючи інтереси Шенборна у Відні, вже як його юрист. Ужгородський дослідник філософської спадщини Василя Довговича Іван Кашула, помилково припускав, що захисниками мукачівського священника могли бути у Відні І.Фогарашій, а в Ужгороді – М.Лучкай⁶⁴. Справа в тому, що перший помер ще 1834 р., а другий навряд чи міг захищати інтереси В.Довговича, через пасквілі якого сам був до не давнього часу в опалі, а тут ще підозри "бунтівника" селян падали і на нього самого.

Відсутність автентичних джерел про останні роки життя В.Довговича, ускладнюють наш скромний намір дати "інше" прочитання його конфесійної і національної ідентичності. Із згадуваної уже інформації про свою біографію, адресовану Угорській академії наук від серпня 1840 р., дізнаємося, що у Мукачеві він мав намір написати декілька книжок для користування греко-католицьким народним школам руською мовою, серед яких і "Святкові церковні гімни дякам", щоб дотримувалися правил музики та поезії⁶⁵. Чи були написані ці праці, важко відповісти. Зважаючи на ті обставини, в яких опинився В.Довгович, швидше, що ні, але сам намір це зробити руською мовою, заслуговує на подальші дискусії щодо національної ідентичності священників Мукачівської єпархії у добу перед "національним відродженням".

Не надто достовірна поема "Життя Старого Василя Довговича", написана 1859 р. його швагром, парохом в Новому Барові на Мараморощині Василем Ляховичем (пом. 1861 р.), залишається

фактично єдиним джерелом про останні роки "незвичайного" священника. Насамперед, вона вносить плутанину в питання щодо його зміщення з мукачівської парафії і переведення до Хуста. Автор поеми стверджував, що В.Довгович "сам до Хусту перейшов" 1844 р.⁶⁶ Проте, коли так, то він це міг зробити лише уже не будучи діючим священником, а пенсіонером, бо священники Мукачівської єпархії з часів А.Бачинського "самі" на інші парафії не переходили, їх переводили чи призначали після пройденого конкурсу на заміщення вакантних посад. Сумнів викликає і рік – 1844. Коли так, то чому словацький мандрівник Богуш Носак-Незабудов під час відвідин Мукачева 26 серпня 1843 р. у своїх листах до Людовита Штура навіть не згадав ім'я єдиного у цих "краях русинів" (для якого вони були до цього часу "terra incognita" – авт.), члена-кореспондента Угорської академії наук – Василя Довговича⁶⁷?

Можливо хустський період життя В.Довговича міг початися дещо раніше, наприклад, 1841 р., що більш ймовірно з огляду на звинувачення його в "бунтуванні" селян проти Шенборнів 1839-1840 рр. За логікою подій для чого Шенборну і церковному керівництву єпархії було терпіти бунтівного священника аж до 1844 р.? Що ж до різниці в роках 1841 і 1844, то В.Ляхович, (а вслід за ним і інші, крім І.Кашули), міг помилитися під час роботи над текстами рукописів у схожості цифр "1" і "4". На наш погляд, В.Довгович провів свої останні роки в Хусті з 1841 (а не 1844 р.) до своєї смерті 13 грудня 1849 рр. не будучи уже священником, проте це не означає заперечення нами інших аргументованих висновків.

В тому чи іншому випадку, в Хусті В.Довгович, як пише І.Кашула, "граючись з онуками, був "продавцем книжкової лавки", а дітлахи були покупцями не виданих праць діда"⁶⁸. Нікому не потрібний і всіма забутий В.Довгович, написав історичний нарис про єпископа А.Бачинського і одну статтю, яку вслід за І.Фогарашієм, присвятив східнослов'янській лексиці⁶⁹. Помиляючись у тому, що В.Довгович помер як "парох і намісник довжанський у Мараморощині", Ю.Жаткович, зауважував, що після його смерті знайдено 1694 аркушів рукописних праць⁷⁰, маючи очевидно на увазі, всі його неопубліковані праці – поетичні, філософські, історичні, літургійні (проповіді) тощо.

Незмінний секретар Угорської академії наук Ференц Тольді на засіданні 9 вересня 1850 р. назвав В.Довговича "русською людиною", а відомий російський славист, професор Харківського університету Ізмаїл Срезневський, відніс його до тієї частини угро-русської інтелігенції, яка не порвала з народом⁷¹.

Не маючи ані найменшого наміру применшити значення філософського та поетичного творчого доробку Василя Довговича, спробуємо змоделювати

його портрет конфесійної та національної ідентичності, як греко-католицького парафіяльного священника.

1. Відомо, що свої філософські праці В.Довгович писав і опублікував угорською мовою. Проте його виклад філософської системи І.Канта у двох томах, цього найціннішого твору з огляду наукового пізнання німецької ідеалістичної філософії, так і залишився в рукописі. Друком вийшли тільки коротші за змістом праці, опубліковані в угорських періодичних наукових журналах. Це – “Творець з точки зору всесвіту” (Буда, 1823), “Про творення світу одним кроком вперед вище від Декарта і Ньютона” (Буда, 1825-1830) і “Спроба доказати існування Бога” (Буда, 1829). За ці праці він і був удостоєний звання члена-кореспондента Угорської академії наук у 1831 р.

2. Поетичні твори В.Довговича (190 віршів, з яких 131 – латинською, 41 – угорською і лише 18 – руською мовою), зібрані в один збірник 1832 р., також залишилися в рукописі. В “Роеmata...” поміщено і автобіографію автора угорською мовою. Так само в рукописі залишився віршований “Краткій катехизис для детей малых епархії мукачевской”. Мова руських поезій В.Довговича, на думку критиків, майже чисто народна за правописом М.Лучка⁷². Однак, руська поезія В.Довговича не впливала, як справедливо відзначає найкращий його біограф І.Мадинський, на генерацію греко-католицької інтелігенції, що її з 1848 р. очолив Олександр Духнович⁷³. Що ж до опублікованих деяких робіт В.Довговича, то доводиться погодитись із зауваженням канадського історика Павла-Роберта Магочія, що вони так само не сприяли національному розвитку русинів⁷⁴.

3. До своїх пастирських обов’язків як греко-католицький священник Мукачівської епархії Василь Довгович ставився досить легковажно. Будучи душпастирем у парафіях, хоч і “занедбаних” та не бідних – Довгому Мараморощського, та Лучках і Мукачеві Березького комітатів, В.Довгович піклувався про стан церков і шкільної освіти, серед парафіян користувався повагою і авторитетом. Але насправді В.Довговича не надто влаштовувало становище парафіяльного священника та й взагалі служителя Церкви. Криза конфесійної та національної ідентичності у нього очевидно настає десь у довжансько-лучківський період: якщо до цього часу В.Довгович синтезував у собі класичний тип клірика східного обряду Католицької Церкви з латинським вихованням, “русина за походженням і угорця за національністю”, то з цього часу, особливо з кінця 1820-х років, коли він не став парохом в Ужгороді, спостерігаємо появу у нього революційної “філософії бунту”, що проявила себе у загостренні відносин з керівництвом Мукачівської епархії, зокрема капітулярним вікарієм І.Чурговичем,

підбурюванні селян проти графа Шенборна, не виконання належним чином своїх безпосередніх пастирських обов’язків.

З огляду на вище сказане, послуговуючись, запропонованою концепцією канадського дослідника П.-Р.Магочія, про визначення українського національного відродження “як історію конфлікту між структурою численних культурних і національних лояльностей, з одного боку, і структурою взаємовиключних свідомостей – з другого, і як історію того, як цей конфлікт іноді травматично, а іноді творчо впливав на осіб, які опинялися в ньому”⁷⁵, спробуємо відповісти на питання, якою була конфесійна та національна ідентичність Василя Довговича.

Виходячи із усталених норм традиції і обрядів Руської Греко-католицької Церкви та характерної для її кліру розвитку різних національних ідентичностей, які почали чіткіше викристалізуватися з часів єпископа Андрія Бачинського, канадський вчений пропонує вести розмову про трискладовий спектр стосунків чи способів дії. Осіб, які в той чи інший час і спосіб уособлювали такі відношення, П.Р.Магочій припускає називати – “пуристами”, “пристосуванцями” та “асимільованими”⁷⁶.

Аналіз життєвого і творчого шляху В.Довговича, цієї сказати б, “*acnigma ambulans*” (“блукаючої людини”), дозволяє характеризувати його від початків навчання до кризи ідентичності в цілому як “пристосуванця”, який виявляв здатність оцінювати соціальну і політичну дійсність, не відмовляючись при цьому від своєї власної конфесійної та національної тотожності бути “русином за походженням і угорцем за національністю”. Після духовної кризи, яка припала на кінець 1820-х – 1830-ті роки, у В.Довговича спостерігаємо тенденції “пуританської” ідентичності, високоморальної позиції, відмову від своїх принципів йти на компромісне пристосуванство для того, щоб захищати те, що вважається сакральною нормою. Та оскільки, “пуристами” є ті, хто повністю зливаються з даною нормою, яку вони здебільшого засвоїли як семінаристи чи студенти, будучи переконаними, що слід уникати будь-якої, навіть найменшої зміни тієї норми, якої вони навчилися⁷⁷, часто такі позиції спричиняють власну поразку або ведуть до ситуації, що остаточно заперечує ті традиції, які пуристи хотіли захищати. Хто знає, але за логікою еволюції конфесійної та національної ідентичності В.Довговича, якби він дожив, скажімо, хоча б до 50-60-х років XIX ст., не виключено, що ми мали б можливість бачити його серед учасників “обрядового руху” на чолі з Володимиром (Іпполітом) Терлецьким⁷⁸, які, виступаючи за очищення східного обряду від латинських нашарувань і проти національної асиміляції, насправді вели до москвофільства, а отже, кризи руської греко-католицької релігійної і національної ідентичності серед австрійських і угорських русинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сабовь Є. Хрестоматія церковно-славянських и утро-руських літературних пам'яток з прибавленієм угро-руських народних сказок на подлинних наречіяхъ.- Унгарь: Келет, 1893.
2. Бірчак В. Літературні устремління Підкарпатської Русі. Друге, доп. вид.- Ужгород: "Школьна поміць", 1937.- С. 73-80.
3. Тіхий Ф. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі /Пер. з чеської Любомира Белея, Михайла Сюська.- Ужгород: "Патент", 1996.- С. 43-48.
4. Недзельский Е. Очерк карпаторусской литературы.- Ужгород, 1932.
5. Кашула І.Ю. Суспільно-філософська думка на Закарпатті кінця XVIII – середини XIX ст. (Методичні поради до текстів лекцій).- Ужгород, 1993.- С. 27-37.
6. Мацинський І. Кінець XVIII – перша половина XIX ст. та життя і діяльність Василя Довговича. До двохсоті річниці від дня народження (1783-1849)// Науковий збірник Музею української культури у Свитнику. Вип.10 /За ред. Івана Русинька.- Пряшів, 1982.- С. 23-107.
7. Там же.- С.121-131 та інші включно до С. 232.
8. Жаткович Ю. Етнографический очерк Угро-руских /Публ.: Мазурок О. Юрій Жаткович як історик та етнограф.- Ужгород: УжНУ, 2001.- С. 179.
9. Дет. про єпископа Андрія Бачинського та його церковно-культурну діяльність див.: о.Баран О. Єпископ Андрей Бачинський і церковне відродження на Закарпатті. Йорктон, 1963. 63 с; Удварі І. Збірка жерел про студії русинського письменства. 1.Кириличні уббжники мукачовського єпископа Андрія Бачинського.- Ниредьгаза, 2002.- С. 9-226.
10. Дет. див.: Історія релігії в Україні: в 10-ти томах. Том 4. Католицизм /За ред. П.Яроцького.- К., 2001.- С. 338-353.
11. Химка І.-П. Греко-католицька церква і національне відродження у Галичині 1772-1918// Ковчег. Збірник статей з церковної історії. Число 1.- Львів, 1993.- С.77-78.
12. Мацинський І. Назв. праця.- С.43.
13. Там же.
14. Там же.- С. 124, 225.
15. Там же.- С. 225.
16. Цит. за: Кашула І.Ю. Назв. праця.- С. 30; Мацинський І. Назв. праця.- С.74.
17. Мацинський І. Назв. праця.- С.74-75, 125.
18. Гаджега В. Михайло Лучкай. Життєпис и творы. Ужгород: Друкарня оо.Василіан, 1929.- С. 41-43.
19. Стрипський Г. Початки друкарства на Підкарпатті // Зоря-Найбл.- Унгарь.- 1942.- Рочникъ II.- № 3-4.- С. 263-264.
20. Гаджега В. Михайло Лучкай...- С.43.
21. Там же.- С. 10.
22. Там же.- С. 49.
23. Мацинський І. Назв. праця.- С. 77.
24. Там же.- С. 226.
25. Історія Мукачева: У 2-х томах. Том 1 (з найдавніших часів до 1918 року) /Ред. і керізн. авт. колективу Г.Павленко.- Ужгород: Патент, 1998.- С. 156.
26. Мацинський І. Назв. праця.- С. 125-126, 225.
27. Там же.- С. 123-124.
28. Рукопис Василя Довговича 1832 р. Автобіографія /Публ. І.Мацинського. Назв. праця.- С.122.
29. Там же.- С. 85.
30. Мацинський І. Назв. праця.- С. 76.
31. Там само.- С. 127-128.
32. A munkácsi görögkatolikus püspökség lelkészsegeinek 1806. évi összeírása /Szerkesztette: Udvari István.- Nyiregyháza, 1990.- Old. 96-97, 104.
33. Мацинський І. Назв. праця.- С. 102-103.
34. Там же.- С. 47-48.
35. Там же.- С. 48.
36. Гаджега Ю. Ужгородська богословська семінарія... С.133; Мацинський І. Назв. праця. С. 51.
37. Там же.- С. 51-52, 103-104.
38. Там же.- С. 52-53.
39. Там же.- С. 55.
40. Фатеев А.Н. Академическая и государственная деятельность М.А.Балугьянского (Балудянского) в России.- Ужгород, 1931.- С. 58.
41. Краткая биография Александра Духновича, каноника Пряшевского, им самим написанная// Дукля.- Пряшів.- 1963.- № 3.- С.84. Див. також: Гаджега В. Михайло Лучкай...- С. 100-118.
42. Мацинський І. Назв. праця.- С. 141.
43. Там само.- С. 57-58.
44. Гаджега Ю. Ужгородська богословська семінарія...- С. 13.
45. Мацинський І. Назв. праця.- С. 61.
46. Там же.- С. 61-62, 171, 181.
47. О.Баран О. Єпископ Андрей Бачинський...- С. 59-61; о.Пекар А., ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття: У 2-х томах. Вид. друге. Т.1. Єпархічне оформлення.- Рим-Львів, 1997.- С. 80-81.
48. Духнович О. Історія Пряшевської єпархії//Духнович О.В. Твори: В 4-х томах. Т.2.- Братислава-Пряшів, 1967.- С. 479-480.

49. Мацинський І. Назв. праця.- С. 65-66, 184.
 50. Там же.- С. 67-68.
 51. Там же.- С. 68.
 52. Там же.- С. 69.
 53. Гаджега В. Михайло Лучкай...- С. 26-39.
 54. Мацинський І. Назв. праця.- С. 70.
 55. Там же.- С. 121-122.
 56. Там же.- С. 55, 71.
 57. Там же.- С. 71.
 58. Там же.- С. 71, 225.
 59. Там же.- С. 225.
 60. Недзельський Е. Указ. соч.- С. 105.
 61. Гаджега В. Константин Матезонський (1794-1858), перший хордиригент гр.-кат. Церкви в Ужгороді// Підкарпатська Русь.- Ужгород.- 1929.- Рочник VI. Чис.1.- С.2-6.
 62. Гаджега В. Михайло Лучкай...- С. 74-89.
 63. Заклинський К. Із минулого Закарпатської України (Обвинувачення письменника Довговича)// Slavia.- Прага, 1960.- Річник XXIX.- № 1.- С. 126; Мацинський І. Назв. праця.- С. 94-95.
 64. Кашула І. Назв. праця.- С. 36.
 65. Мацинський І. Назв. праця.- С. 85, 127.
 66. Там же.- С. 89.
 67. Там же.- С. 88.
 68. Кашула І. Назв. праця.- С. 36.
 69. Мацинський І. Назв. праця.- С. 89.
 70. Жаткович Ю. Назв. праця.- С. 179.
 71. Срезневський І.І. Русь Угорская//Вестник императорского географического общества. СПб., 1852. Т.1. Отд.2.- С. 28.
 72. Бірчак В. Назв. праця. С.73-80; Тіхий Ф. Назв. праця. С.43-48; Нариси історії Закарпаття. Т.1 (з найдавніших часів до 1918 року)/ Під ред. Івана Гранчака.- Ужгород, 1993.- С. 277-279; Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку ХХ ст.)- Ужгород: Патент, 1997.- С. 118-120.
 73. Мацинський І. Назв. праця.- С. 92.
 74. Магочій П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)/ Авторизов. пер. з англ.- Ужгород: Поличка "Карпатського краю", 1994.- С. 28.
 75. Магочій П.-Р. Українське національне відродження. Нова аналітична структура// Український історичний журнал.- 1991.- № 3.- С. 103.
 76. Магочій П.-Р. Пристосуванство без асиміляції: геніальність греко-католицької єпархії Мукачєва// Ужгородській унії – 350 років. Матеріали міжнародних наукових конференцій (Ужгород, квітень 1996 р.)- Ужгород, 1997.- С. 74.
 77. Там же.
 78. Див. наприклад: Серєда О. Aenigma ambulans: о.Володимир (Іпполіт) Терлецький і "руська народна ідея" в Галичині// Україна модерна.- Львів.- 2000.- Число 4-5 за 1999-2000 рр.- С.81-104.

ОСВІТНІ ПРАВА МОЛОДІ ЕТНІЧНИХ МЕНШИН В УМОВАХ ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ

САГАРДА В.В., ФЕРНЕГА В.С. (Ужгород)

Закарпаття – один з наймолодших адміністративних регіонів України, де переважна більшість таких національних меншин, як угорці, румуни, є корінним населенням краю.

Географічне положення краю, де 80% території займають Карпатські гори, сільськогосподарське малоземелля, межування з іншими країнами, викликало традиційні міграційні процеси населення, що

безпосередньо, або посередньо, впливає на релігійну ситуацію. Зараз в області нараховується за зареєстрованими статутами 1326 релігійних організацій 30 конфесій, течій і напрямів. Тільки в Ужгороді на 25.07.01 р. діє 35 зареєстрованих релігійних громад 19 різних конфесій, течій і напрямів. [1]

Серед національних меншин краю найбільше угорців, що компактно проживають у 78 населених